

NOT AT PRAEHISTORICAE 45

G e n t

2 0 2 5

45ste Prehistoriedag
45ème Journée de Préhistoire
45. Tag der Ur- und Frühgeschichte
Gent - 12.12.2025

FNRS Contactgroep
« Préhistoire »
Groupe de Contact FNRS
« Préhistoire »
Kontaktgruppe FNRS
« Ur- und Frühgeschichte »

Organisation

Isabelle De Groot
Hans Vandendriessche, Philippe Crombé
Universiteit Gent, Vakgroep Archeologie
35, Sint-Pietersnieuwstraat, BE-9000 Gent
www.Archeos-UGent.be – www.roam-ugent.be

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

with the collaboration of / avec la
collaboration de / met medewerking van

Coordination scientifique / Wetenschappelijke
coördinatie / Wissenschaftliche Koordination

Jean-Philippe Collin
Philippe Crombé
Marc De Bie
Isabelle De Groot
Anne Hauzeur
Ivan Jadin
Stéphane Pirson
Veerle Rots
Bart Vanmontfort
Philip Van Peer

I S S N 0 7 7 4 - 3 3 2 7

De toevalsvondst van een finaalpaleolithische vindplaats in Opgrimbie–Kikbeek (Prov. Limburg, BE)

Marjolein VAN DER WAA, Marijn VAN GILS,
Dave GEERTS & Bart VANMONTFORT

1. Inleiding

In augustus 2024 werd de vondst van een lithisch artefact in natuurreserveaat de Kikbeekbron (Maasmechelen, provincie Limburg, BE) gedaan door Roland Dreesen (GEOLIM - geologische werkgroep LIKONA en UGent), Seppe Deckers, Jean Poesen (beiden KU Leuven), en Daniël Van Uytven (GEOLIM - geologische werkgroep LIKONA) tijdens een terreinbezoek aan het gebied. De kling in vuursteen werd in een eroderend bodemprofiel aangetroffen, ter hoogte van een bleekgekleurde paleobodem. Een hierop volgend terreinbezoek door een van ons (BV) leverde bij opschoning van de profielwand meteen een tiental extra vuursteenvondsten op die zich eveneens in de paleobodem situeerden. Aan de voet van de profielwand lagen meerdere vuurstenen artefacten, wat erop wees dat de site actief aan het eroderen was. Omwille van de acute bedreiging door erosie werd besloten om een archeologisch onderzoek op de site te organiseren binnen de toevalsvondstenprocedure¹, met als voornaamste element de opgraving van de zone langs de eroderende profielwand. Het terreinonderzoek werd van oktober tot december 2024 uitgevoerd door KU Leuven archeoWorks, in opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed.

De eroderende profielwand bevindt zich op slechts een tiental meter van de locatie waar Paulissen en Munaut in 1969 onder een Usselobodem ook het typeprofiel van de Opgrimbiebodem beschreven (**Fig. 1:1**). Dit profiel bevond zich in een afwateringssleuf van de nabijgelegen grindgroeve in de rand van het Kempens Plateau. Ook in de jaren 1970 werden er lithische artefacten aangetroffen. Vermeersch (1971) vermeldt de vondst van een afslag in het profiel, en aan de voet ervan vier artefacten in vuursteen alsook een enkel in kalksteen. Paulissen en Vermeersch (1978) rapporteerden enkele jaren later de vondst van een kern in de Usselobodem. Systematisch archeologisch onderzoek bleef in deze periode uit. Bij een terreinbezoek in 2015 door het agentschap Onroerend Erfgoed werd opnieuw een artefact aangetroffen in het profiel ter hoogte van de gebleekte paleobodem². Bovendien bleek er vlakbij de intussen niet langer actieve afwateringssleuf een nieuwe bedding gegraven te zijn door de natuurbeheerders (**Fig. 1:2**). De nieuwe vondstlocatie uit 2024 bevond zich in de wand van deze kunstmatige beekbedding, op slechts enkele meters van de laatst vermelde vondsten en op ongeveer 10 m van het westelijke uiteinde van de eerste afwateringssleuf.

2. Landschappelijke context

De vindplaats situeert zich ter hoogte van de westelijke rand van de Maasvallei in het afwateringsgebied van de Kikbeek. Deze beek draineert een deel van het Kempens Plateau en baant zich een weg doorheen de oostelijke steilrand naar het onderliggende landduinencomplex. De site is gelegen in dat landduinencomplex onderaan de steilrand. Bij

1. Voor meer informatie over de regelgeving en procedure rond toevalsvondsten in Vlaanderen:
<https://www.onroerenderfgoed.be/toevalsvondst>

2. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/307805>

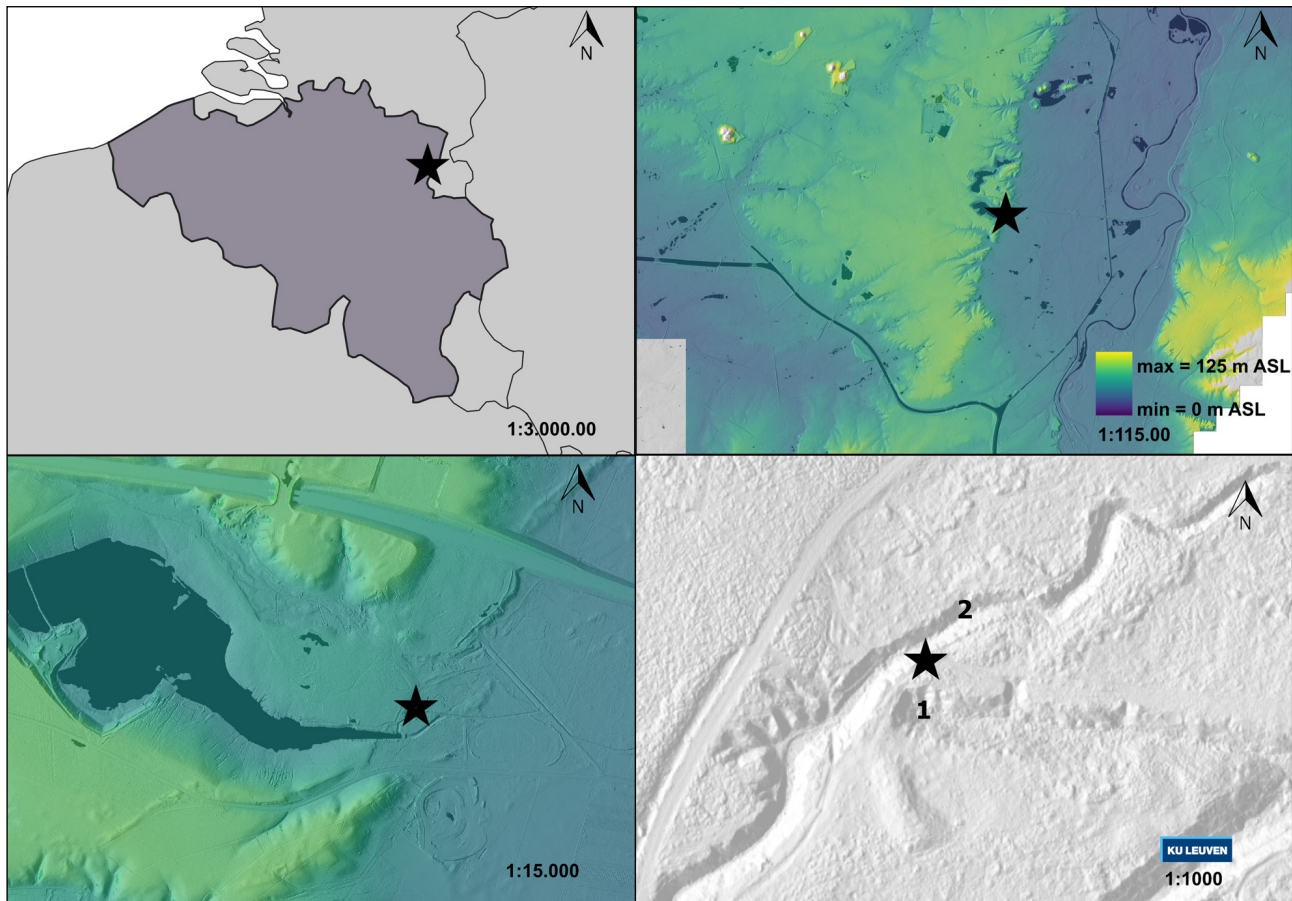

Fig. 1 – Locatieplan van de vindplaats. 1. Afwateringssleuf en eerste vondstlocatie uit 1969. 2. Kunstmatig uitgegraven bedding waarlangs de site zich bevindt. Onderlaag: DHMVII 1 m en multidirectionele hillshade 0,25 m.
© Informatie Vlaanderen.

ontginningswerken van de zandgroeve van Sibelco zijn grote delen van het duinencomplex in de jaren 1960 verdwenen (Derese *et al.*, 2009). Op figuur 1 is het restant van de groeve zichtbaar in de vorm van een meer.

Op de nabij gelegen typelocatie van de Opgrimbiebodem werd het noordelijk profiel van de afwateringssleuf beschreven door Paulissen en Munaut (1969) (PR5 op Fig. 3) waarin men de lijzijde van een duin herkende, die afhelde richting het oosten. De auteurs beschreven de opbouw van de duin in verschillende fasen tijdens het laatglaciaal. Op de drogere locaties bovenaan de duin, werden op een diepte van 1 tot 2 m onder het maaiveld twee gebleekte horizonten waargenomen die in oostelijke richting in de lagere delen van het landschap overgingen in venig zand tot veen. De bovenste paleobodem, gekenmerkt door houtskoolfragmenten, werd herkend als een equivalent van de Usselobodem en de onderste gebleekte horizont met onderaan een bruinige aanrijking, werd benoemd als de Opgrimbiebodem.

De opgraving is net onder de duintop gesitueerd, aan de lijzijde die afhelte richting het noordoosten en daar overgaat in een venige geul. Circa 7 meter ten noordoosten van de site komen Usselobodem en Opgrimbiebodem samen in een venig pakket. Verder naar het noordoosten stijgt het paleolandschap weer geleidelijk en ontduubelen beide bodems zich opnieuw.

Op basis van pollenonderzoek en radiokoolstofdateringen werd aan de bovenste gebleekte horizont een Allerød datering (14,0 – 13,6 ka cal. BP) toebedeeld en aan de onderliggende Opgrimbiebodem een Bølling datering (15,2 – 14,5 ka cal. BP). Bovenaan de eolische

duinafzettingen ontwikkelde zich vanaf het Subboreaal nog een humusijzer podzol (Paulissen & Munaut, 1969; calibratie ^{14}C door Derese *et al.*, 2009). In een latere OSL en ^{14}C studie van Derese *et al.* (2009) kon een datering van de Opgrimbiebodem in de Bølling niet worden bevestigd en werd het alternatief naar voren geschoven dat beide bodems gevormd waren tijdens het Allerød-interstadiaal.

3. Bodemkundige opbouw ter hoogte van de vindplaats

Om de topografie van het lokale paleolandschap en de laterale bodemopbouw verder in kaart te brengen, werd ook de omgeving rond de opgraving verder onderzocht. Daarbij werden 26 profielwanden aangelegd en/of opgeschoond in de oude afwateringssleuf (Paulissen & Munaut, 1969) en in de wanden van de gegraven beekbedding (Fig. 3). Bodemprofiel PR1 werd uitvoerig beschreven en geldt als referentieprofiel voor de opgraving. De andere profielen werden gefotografeerd, en de locatie en de hoogtes van de aanwezige bodemhorizonten ingemeten, evenals de positie van eventuele artefacten.

In het referentieprofiel van de opgraving (PR1; Fig. 2) werden in totaal veertien aardkundige eenheden (AE) herkend, waarvan acht geïnterpreteerd werden als deel van pedologische processen verbonden met vier (paleo)bodems. Deze bodems ontwikkelden zich in eolische fijn zandige afzettingen³.

De oudste paleobodem (AE12) situeert zich *circa* 2 m onder het maaiveld. Deze ontwikkelde zich in zanden met een parallelle horizontale fijne gelaagdheid (AE13 en AE14). De bodemvorming wordt gekenmerkt door een gebleekte (*albic*) horizont met onderaan verbruining en een siltige en organische band. Deze eenheid kan gecorreleerd worden met de Opgrimbiebodem, zoals beschreven door Paulissen en Munaut (1969).

Een tweede paleobodem (AE9) situeert zich *circa* 1,2 m onder het maaiveld. Deze wordt gekenmerkt door een gebleekte (*albic*) horizont met fijne houtskoolfragmentjes. Deze horizont gaat aan de basis geleidelijk over in een met ijzer aangerijkte horizont (AE10). Beide aardkundige eenheden zijn sterk gebioturbeerd met mesofaunagangen. De bodem kan gecorreleerd worden met de Usselobodem zoals beschreven door Paulissen en Munaut (1969), en ontwikkelde zich in eolische fijn zandige en sterk gehomogeniseerde afzettingen (AE11). Centraal in dit pakket is een fijn houtskoolbandje aanwezig (AE11b).

Een derde, vaag gebleekte (*albic*) horizont (AE7) situeert zich *circa* 1,1 m onder het maaiveld. In deze aardkundige eenheid werden eveneens mesofaunagangen geobserveerd. Deze relatief vage en dunne horizont wijst op een kortdurende bodemstabilisatie. Gelijkaardige bodemontwikkelingen werden waargenomen in het dekzandgebied in Nederland en gedateerd aan het begin van de Jonge Dryas (Kasse *et al.*, 2018).

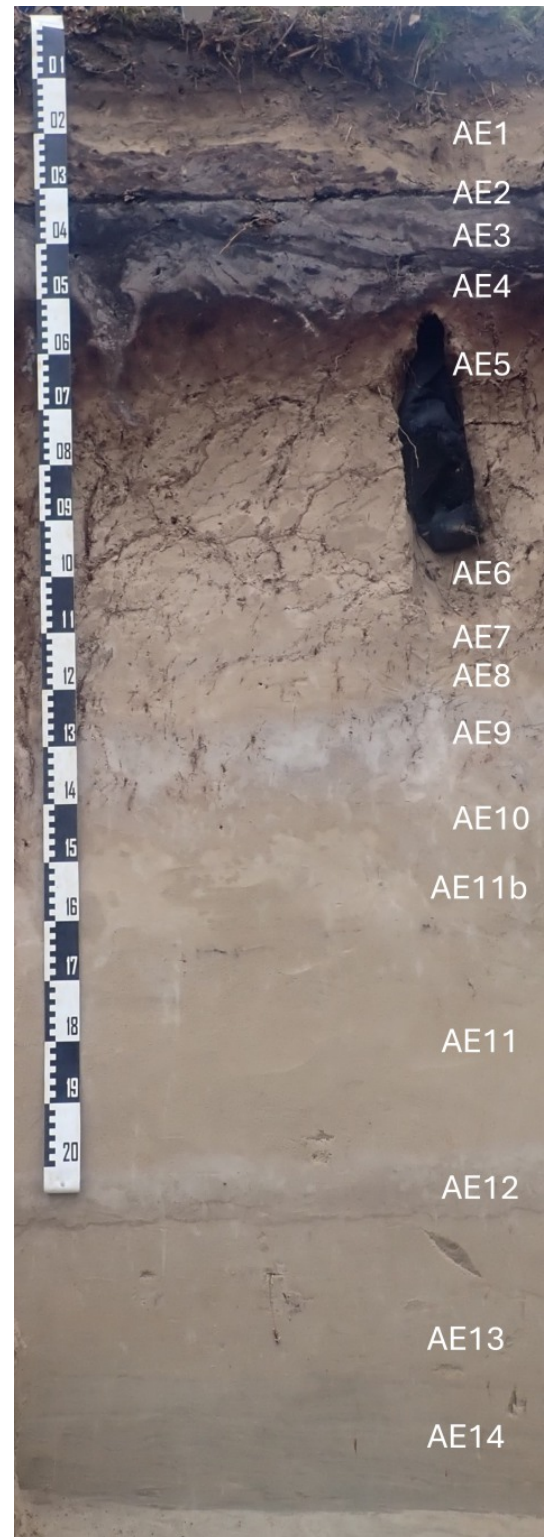

Fig. 2 – Referentieprofiel PR1 met genummerde aardkundige eenheden (AE1 t/m AE14).
© KU Leuven archeWorks.

3. Wentworthschaal.

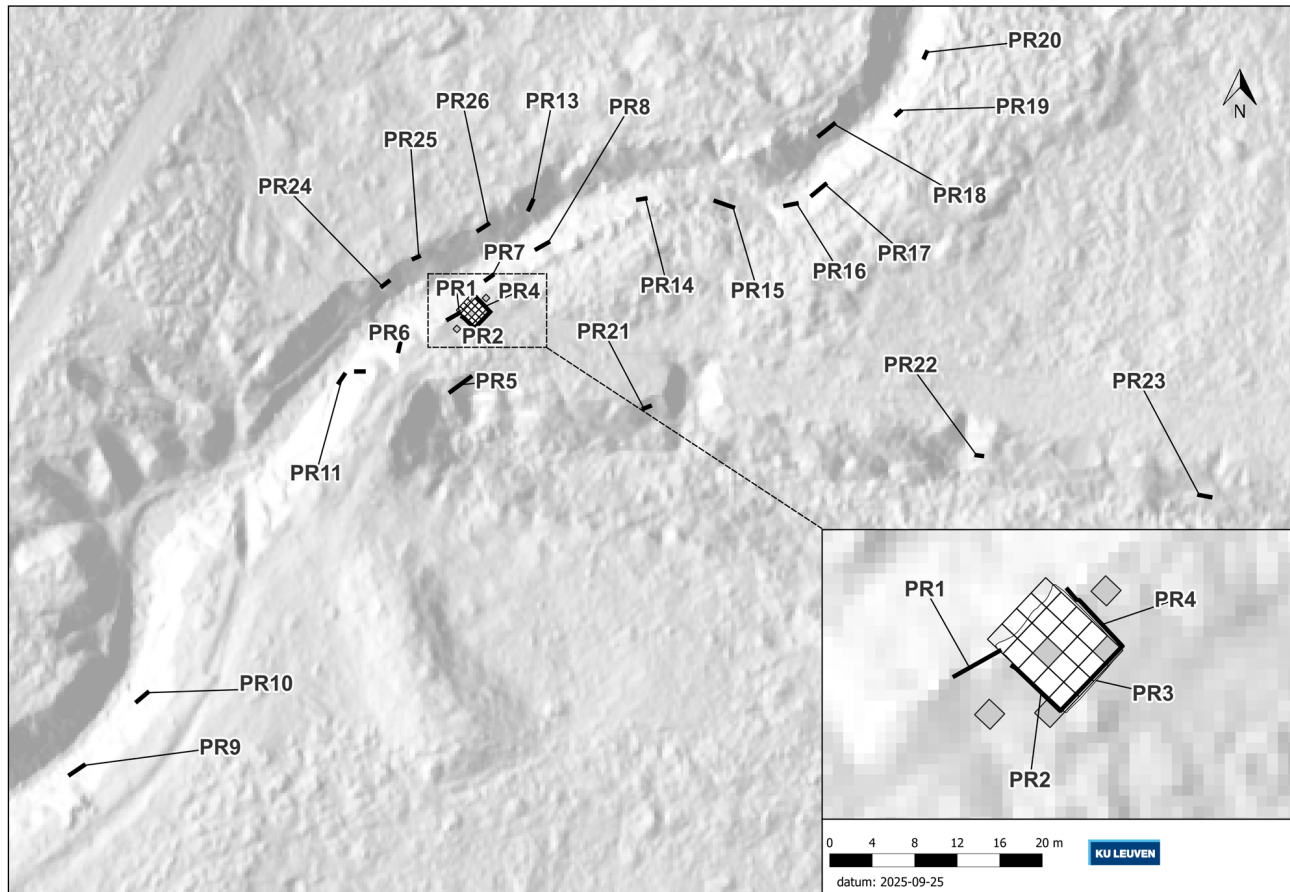

Fig. 3 – Overzicht van het lokale opgravingsgrid (inclusief testvakken) en de omringende geregistreerde profielwanden. Onderlaag multidirectionele hillshade 0,25 m. © Informatie Vlaanderen.

Bovenaan het referentieprofiel is er onder een antropogene ophogingslaag (AE1) een podzolbodem aanwezig. Deze wordt gekenmerkt door de opeenvolging van een band organisch materiaal (AE2), een gebleekte (*albic*) uitlogingshorizont (AE3), een (*spodic*) humusaanrijkingshorizont (AE4) en een (*spodic*) humusijzeraanrijkingshorizont (AE5). Deze horizonten ontwikkelden zich in een door bodemwerking gehomogeniseerd fijn zandig eolisch pakket (AE6).

Het referentieprofiel kon op basis van de nabijheid en de pedo- en lithologische karakteristieken volledig gecorreleerd worden met profiel D (PR5 op Fig. 3) van Paulissen en Munaut (1969). Enkel een equivalent van AE7 werd in de typelocatie niet geobserveerd. Op basis van de eerdere dateringsonderzoeken (Paulissen & Munaut, 1969; Derese *et al.*, 2009) kunnen AE9 en AE10 in het referentieprofiel gedateerd worden in het Allerød-interstediaal.

4. Opgravingsmethode

De opgraving werd vooraf gegaan door vijf testvakken van 50 bij 50 cm tot een diepte van maximaal 45 cm binnen een zone van 15 m². Het doel daarvan was het vaststellen in hoeverre er ook vlak onder het huidige maaiveld ter hoogte van de bovenste horizonten van de podzolbodem archeologische waarden aanwezig waren. Vervolgens werd manueel verdiept tot de bovenste waargenomen paleobodem (AE7 op Fig. 2) waarin opnieuw vier testvakken van 50 bij 50 cm werden aangelegd. Daarna werd manueel verdiept tot net boven de Usselobodem (AE9) waar in totaal 5 m² vlakdekkend werd opgegraven. De opgraving gebeurde met het truweel waarbij de individuele coördinaten van alle artefacten groter dan 1 cm werden ingemeten en alle sediment per kwart m² werd uitgezeefd op een zeef met maaswijdte 2 mm. Ten slotte werd nog eens verdiept tot aan de Opgrimbiebodem (AE12),

en werden ook daarin nog eens twee testvakken geplaatst. Na negatief resultaat werd de resterende Opgrimbiebodem voorzichtig schavenderwijs opgegraven. Het sediment dat zich in de afgelopen jaren aan de voet van het profiel had opgehoopt werd integraal droog uitgezeefd op een zeef met maaswijdte van 5 mm. Zo kon het *in situ* ensemble aangevuld worden met artefacten die er recent uit waren geërodeerd.

In de omringende geregistreerde profielwanden en in de opgravingswerkput zelf werden 214 stalen genomen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Daarvan werden er 19 bemonsterd uit een wand van de opgravingswerkput, 39 uit het opgravingsvlak of een spoorvulling, 80 uit referentieprofiel PR1, en 8 uit bodemprofielen in het omringende landschap. Bij 29 stalen werden delen van profielwanden of coupes in hun geheel bemonsterd met pollenbakken of profielbakjes. Voor paleoecologisch onderzoek werden 11 bulkstalen genomen, en voor textuuranalyse 77 substalen. Ook werden 6 houtskoolfragmenten en 9 fragmenten onbepaald verbrand organisch materiaal individueel ingezameld.

5. Voorlopige opgravingsresultaten

In totaal werden tijdens de opgraving 814 vuurstenen artefacten individueel ingemeten en werden bijkomend 4604 vuursteenvondsten verzameld in de zeef. Het droog uitgezeven van het opgehoopt sediment aan de voet van het blootgestelde profiel leverde nog eens 204 artefacten op. Aangevuld met de eerste vondsten komt het totaal aantal vuursteen vondsten voor de vindplaats Opgrimbie-Kikbeek op 5634. Naast de vuursteen werden ook enkele tientallen kleine fragmenten kwartsiet en verbrand bot aangetroffen.

Ruimtelijk is in de horizontale distributie op twee platen een hoger aantal (vuursteen) vondsten zichtbaar: een kern van vondstmateriaal bevindt zich centraal in de opgravingsput en ook langs de blootgestelde profielwand nemen de vondstenaantallen lokaal weer toe (Fig. 4). De toename langs de profielwand is aanzienlijk, gezien het feit dat daar slechts *ca.* 20 % van het vak kon worden opgegraven. Desondanks moge duidelijk zijn dat de begrenzing van de vondstenspreiding horizontaal niet werd bereikt en dat de vondstenconcentratie zich langs alle zijden van de werkput verder uitstrekt. Ook werden nog enkele vuursteenvondsten aangetroffen in de Usselobodem ter hoogte van de profielwand PR13 en PR16.

Verticaal bevinden quasi alle vondsten zich in de Usselobodem (AE9 en AE10 op Fig. 2). Twee chips werden aangetroffen in de podzolbodem aan de top van het profiel. Twee chips werden ter hoogte van AE7 aangetroffen. Het gros van de vondsten werd in de Eb- en Bb-horizont van de gebleekte paleobodem aangetroffen (96 %). Een overzicht van de verticale spreiding van de individueel ingemeten vondsten per aardkundige eenheid is te zien in **tabel 1**.

De vondstenconcentratie is duidelijk geassocieerd met de Usselobodem en volgt de oost-west gradiënt die voor deze bodem was vastgesteld (Fig. 5). De verticale spreiding is eerder beperkt en varieert van *ca.* 10 cm in de laagste delen van de opgravingsput tot *ca.* 30 cm in de hoger gelegen, westelijke delen.

Binnen het vondstenassemblage is de volledige productieketen vertegenwoordigd: zowel afslagen, (micro)klingen, werktuigen en productieafval, kernen, chips als brokstukken komen voor. De werktuigen bestaan onder andere uit stekers, schrabbers, geretoucheerde klingen en een boor. De uitgebreide studie van de lithische technologie zal echter pas van start gaan nadat het geplande functioneel onderzoek is afgerond, om manipulatie (en mogelijk contaminatie) van het vondstmateriaal tot een minimum te beperken.

# Aardkundige Eenheid op Fig. X	N = lithisch materiaal in 3D-opgraving	% van totaal
AE8	13	2 %
AE9	416	53 %
AE10	335	43 %
AE9/10	6	1 %
AE11	14	2 %
[blanco]	30	-

Tab. 1 – Overzicht van de verticale verspreiding van de 3D-vondsten per geregistreerde kleinste aardkundige eenheid die beschreven werden in Referentieprofiel 1.

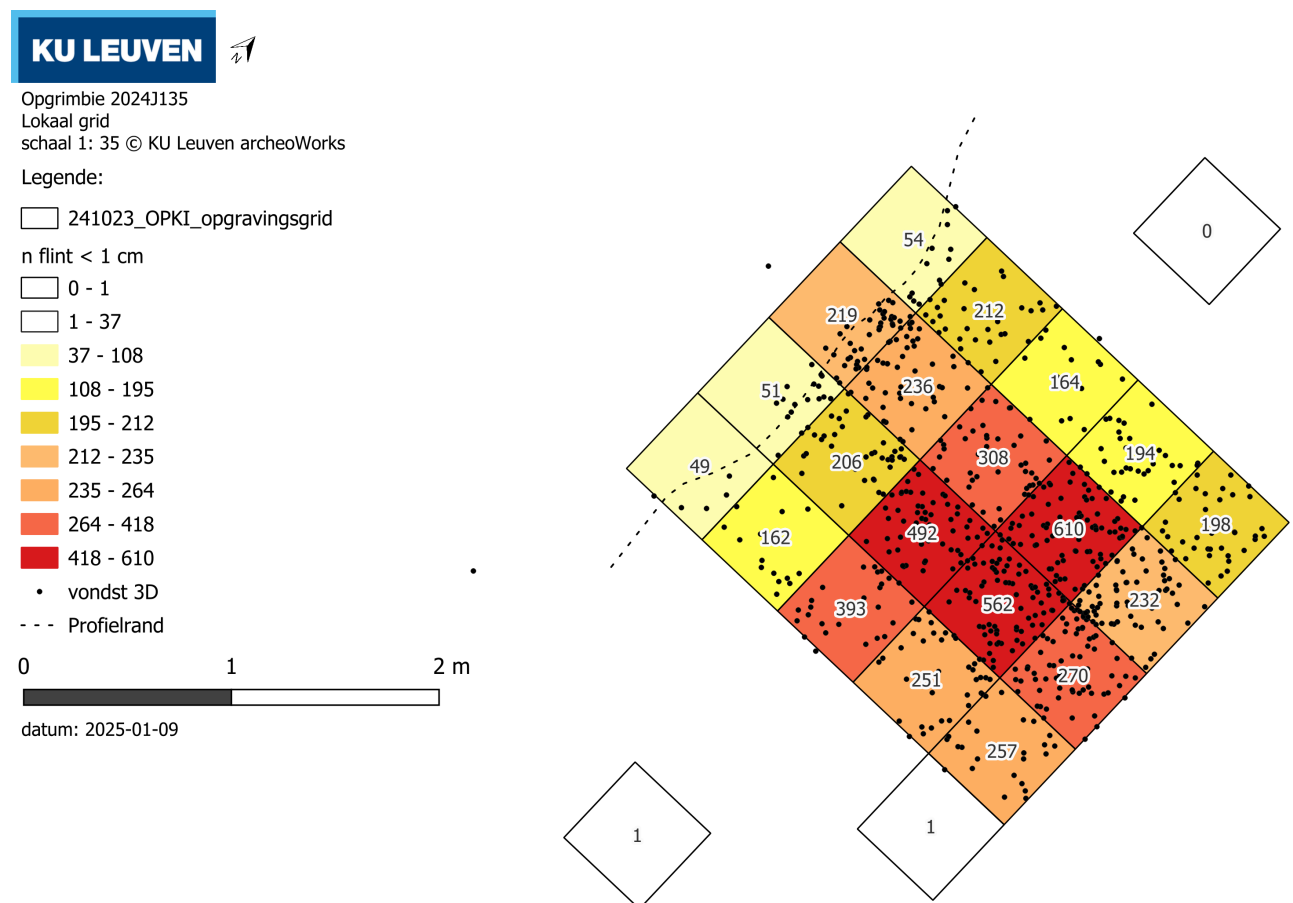

Fig. 4 – Horizontale verspreiding van de vuursteenvondsten met aanduiding van de 3D-vondsten (zwarte bollen).

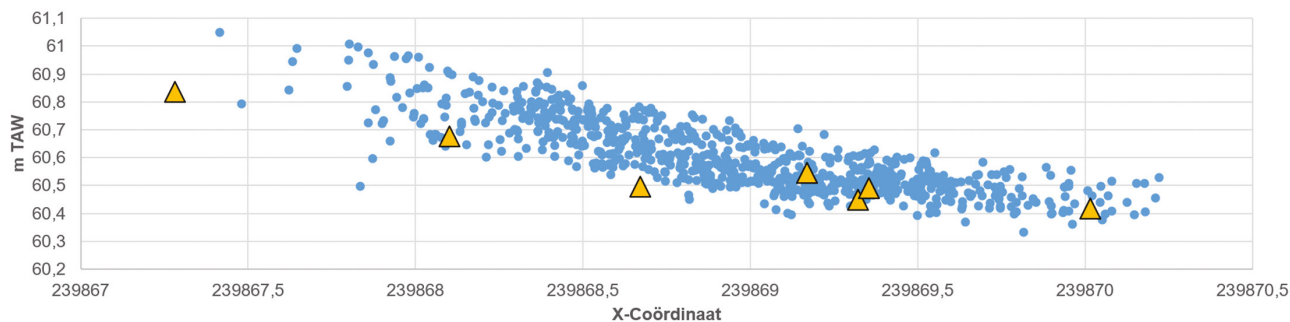

Fig. 5 – Verticale distributie van de individueel ingemeten vondsten, X-coördinaat in Belgium Lambert 1972 EPSG: 31370. De kern(fragment)en zijn apart aangeduid als gele driehoeken.

6. Toekomstig onderzoek

In de komende maanden wordt gewerkt aan de definitieve uitwerking van het vondstenassemblage. De focus zal daarbij komen te liggen op onderzoeksvragen die verband houden met de landschapsreconstructie en met de reconstructie van het menselijk gedrag. De lithische artefacten zullen worden onderworpen aan een typo-technologische studie, met als hoofddoel het reconstrueren van productieprocessen en reductiestrategieën om inzicht te verkrijgen in het technologisch gedrag van de jager-verzamelaar. Daarnaast wordt beoogd de aard van de activiteit(en) die ter plaatse werden uitgevoerd nader te bepalen. Een functioneel onderzoek van de artefacten door Traceolab (ULiège) zal zowel

slijtagesporen als mogelijk bewaard gebleven residu onder de loep nemen. Gezien de beperkte omvang van de opgraving zal een ruimtelijke analyse van de vondstenspreiding zich eerder tot de essentie beperken, en zal een refitonderzoek in deze fase beperkt blijven tot een enkele test serie.

Om de landschapsevolutie in kaart te brengen zullen de stalen voor paleobotanie verder worden uitgewerkt door BIAAX Consult, terwijl een textuuranalyse inzicht moet brengen in de opbouw van het dekzandlandschap. Verschillende stalen komen in aanmerking voor datering, met als doel enerzijds de chronologie van de vindplaats nader te verfijnen, en anderzijds bij te dragen aan de chronolithostratigrafische kennis van het dekzandlandschap.

7. Besluit

Op de vindplaats Opgrimbie-Kikbeek werd een hoge dichtheid aan vondsten aangetroffen in de context van een Usselobodem. De algehele versheid en homogeniteit van het lithisch materiaal, de beperkte verticale vondstenspreiding ter hoogte van het vondstenniveau en de uitzonderlijke opeenvolgende bodembewaring zorgen voor een hoge integriteit van het vondstenensemble. Vondsten in omringende bodemprofielen suggereren de bewaring van een uitgestrekt begraven paleoduinlandschap, waarin meerdere activiteitszones van laatglaciale jager-verzamelaars bewaard zijn gebleven.

Bibliografie

DERESE C., VANDENBERGHE D., PAULISSEN E. & VAN DEN HAUTE P., 2009. Revisiting a type locality for Late Glacial aeolian sand deposition in NW Europe: Optical dating of the dune complex at Opgrimbie (NE Belgium). *Geomorphology*, 109: 27-35.

KASSE C., TEBBENS L., TUMP M., DEEBEN J., DERESE C., DE GRAVE J. & VANDENBERGHE D., 2018. Late Glacial and Holocene aeolian deposition and soil formation in relation to the Late Palaeolithic Ahrensburg occupation, site Geldrop-A2, the Netherlands. *Netherlands Journal of Geosciences*, 97: 3-29.

PAULISSEN E. & MUNAUT A., 1969. Un horizon blanchâtre d'âge Bølling à Opgrimbie. *Acta Geographica Lovaniensia*, 7: 65-91.

PAULISSEN E. & VERMEERSCH P. M., 1978. Epipaleolithische kern in Usselo-laag te Opgrimbie. *Archeologie*, 2: 62-63.

VERMEERSCH P. M., 1971. Quelques outils du Paléolithique moyen et supérieur trouvés récemment dans le Nord-Est de la Belgique. *Bulletin de la Société Royale Belge d'Anthropologie et de Préhistoire*, 82: 185-192.

Websites geraadpleegd september 2025

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/307805> (geraadpleegd op 22/09/2025).

BEERTEN K., BOGEMANS F., HEYVAERT V., VANDENBERGHE D. & VAN NIEULAND J., 2016. *The Opgrimbie Member*, 15/01/2016. National Commission for Stratigraphy Belgium. <http://ncs.naturalsciences.be/lithostratigraphy/opgrimbie-member/>

Abstract

In August 2024, a flint blade was discovered in the Kikbeekbron nature reserve (Maasmechelen, prov. of Limburg, BE) within an eroding profile containing a bleached paleosol, likely an equivalent of the Usselo Soil. The site was situated in close proximity to the type locality of the underlying Opgrimbie Soil, which was likewise documented at the findspot. An archaeological intervention by KU Leuven archeoWorks (commissioned by the Flemish Heritage Agency) yielded more than 5,600 lithic artefacts, almost entirely concentrated in the Usselo Soil, dated to the Allerød interstadial (ca. 14,0 – 13,0 ka cal. BP). The assemblage represents the full *chaîne opératoire*, including flakes, (micro)blades, cores, and tools such as burins, scrapers, and retouched blades. The limited vertical distribution and exceptional stratigraphic preservation demonstrate the high integrity of the context. Opgrimbie-Kikbeek therefore constitutes a key site for understanding Lateglacial hunter-gatherer occupation on the eastern edge of the Campine Plateau. In the coming months, the post excavation study will focus on chronology, palaeoecology, and functional analysis of the assemblage.

Keywords: Opgrimbie-Kikbeek (prov. of Limburg, BE), Final Palaeolithic, Lateglacial, Usselo palaeosol, preventive archaeology.

Samenvatting

In augustus 2024 werd in het natuurreervaat de Kikbeekbron (Maasmechelen, prov. Limburg, BE) een vuurstenen kling ontdekt in een eroderend profiel met daarin een gebleekte paleosol, waarschijnlijk een equivalent van de Usselo-bodem. De vindplaats lag in de onmiddellijke nabijheid van de typelocatie van de onderliggende Opgrimbie-bodem, die eveneens ter plekke werd vastgesteld.

Een archeologische opgraving door KU Leuven archeoWorks (in opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed) leverde meer dan 5600 lithische artefacten op, vrijwel volledig geconcentreerd in de Usselo-bodem die in het Allerød-interstadiaal (ca. 14,0–13,0 ka cal. BP) gedateerd kan worden. De volledige *chaîne opératoire* was vertegenwoordigd in het vondstenensemble, inclusief afslagen, (micro) klingen, kernen en werktuigen zoals stekers, schrabbers en geretoucheerde klingen.

De beperkte verticale spreiding en de uitzonderlijke stratigrafische bewaring tonen de hoge integriteit van de context aan. Opgrimbie-Kikbeek vormt daarom een sleutelvindplaats voor het begrijpen van de laatglaciale jager-verzamelaar-occupatie langs de oostrand van het Kempens Plateau. De uitwerking van dit ensemble zal zich in de komende maanden richten op (landschaps)chronologie en -evolutie, paleo-ecologie en functionele analyse van het vondstmateriaal.

Trefwoorden: Opgrimbie-Kikbeek (prov. Limburg, BE), finaalpaleolithicum, laatglaciaal, Usselo paleobodem, toevalsvondst.

Marjolein VAN DER WAA

Dave GEERTS

Bart VANMONTFORT

KU Leuven, OG Archeologie

Centrum voor Landschapsarcheologie

& LRD Divisie archeoWorks

200E, Celestijnenlaan, pb 2409

BE-3001 Heverlee

marjolein.vanderwaa@kuleuven.be

dave.geerts@kuleuven.be

bart.vanmontfort@kuleuven.be

Marijn VAN GILS

Agentschap Onroerend Erfgoed

88, Havenlaan, bus 5

BE-1000 Brussel

marijn.vangils@vlaanderen.be

Table des matières - Inhaltsverzeichnis - Inhoudstafel

Philippe CROMBÉ, Camille PIRONNEAU, Prudence ROBERT, Mathieu BOUDIN, Michel TOUSSAINT, Pierre VAN DER SLOOT, Sophie VERHEYDEN, Isabelle DE GROOTE & Hans VANDENDRIESSCHE New radiocarbon dates for the Late Glacial occupations (Ahrensburgian & Magdalenian) at "Grotte du Coléoptère" (Bomal-sur-Ourthe, Prov. of Luxembourg, BE)	5-11
Philippe CROMBÉ & Éva HALBRUCKER Hidden under Bronze Age barrows: prehistoric finds (Final Palaeolithic, Mesolithic and Neolithic) excavated at the Muziekberg in Ronse (East Flanders, BE)	13-33
Christian FRÉBUTTE, Julien DENAYER, Marie HORVILLER, Geoffrey HOUBRECHTS, Jean-Marc MARION, Stéphane PIRSON, Mathieu BOUDIN, Alexandre CHEVALIER & Olivier COLLETTE Les zones 2 et 3 du « Champ de la longue Pierre » dans le complexe mégalithique de Wéris (Prov. de Luxembourg, BE)	35-64
Éric GOEMAERE, Laurence CAMMAERT, Dominique BONJEAN, Mark GOLITKO, Thomas GOOVAERTS, Thierry LEDUC & Yves VANBRABANT Un pigment noir aux grottes de Goyet (Mozet, Gesves, BE) similaire au pigment noir de la grotte Scladina (Sclayn, Andenne, BE)	65-79
Stien LECLUYZE, Marc DE BIE & Dirk VANDER HULST Middenneolithicum in Bertem (prov. Vlaams-Brabant, BE): drie nieuwe ensembles van lithische prospectievondsten in hun ruimere context	81-93
Michel FOURNY & Michel VAN ASSCHE Ittre « Mont-à-Henry » (Prov. du Brabant wallon, BE), révision du diagnostic, 40 ans après... Michelsberg ou Bischheim ?	95-120
Alexandre CHEVALIER, Michel FOURNY, Michel VAN ASSCHE & Olivier VRIELYNCK Identifications de charbons de bois et de graines, et nouvelles datations radiocarbone des sites néolithiques d'Ittre « Mont-à-Henry » et Braine-l'Alleud « Paudure » (Prov. du Brabant wallon, BE)	121-128

Jan Willem P. VAN DER DRIFT	
Oblique Bipolar Flaking and the Mode-1to Mode-2 transition	129-136
Marjolein VAN DER WAA, Marijn VAN GILS, Dave GEERTS & Bart VANMONTFORT	
De toevalsvondst van een finaalpaleolithische vindplaats in Opgrimbie-Kikbeek (Prov. Limburg, BE)	137-144
Dimitri TEETAERT, Daan CELIS, Frédéric CRUZ, Samuel BODÉ, Lucy KUBIAK-MARTENS, Koen DEFORCE, Coralie ANDRÉ, Elliot VAN MALDEGEM, Lies DIERCKX, Veerle HENDRIKS, Femke MARTENS & Philippe CROMBÉ	
Another site of the Swifterbant Culture in the Lower Scheldt valley: finds from A600 Scheldetunnel Linkeroever (Antwerp, BE)	145-163
Table des matières - Inhaltsverzeichnis - Inhoudstafel - Table of content	165-166